BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI METODIK TAYYORLASH MUAMMOSINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASPEKTLARI

Xaitova Yulduz Saitovna
Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD),
Turon universiteti "Pedagogika va psixologiya "kafedrasi dotsenti
Orziqulova Mehriniso Naimovna
Turon universiteti:
"Pedagogika nazariyasi va tarixi"mutaxassisligi
2- kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini metodik tayyorlash jarayonining pedagogik va psixologik jihatlari, uning ta’lim sifatini oshirishdagi ahamiyati hamda zamonaviy boshlang‘ich ta’lim talablariga muvofiq takomillashtirish masalalari yoritilgan. Unda bo‘lajak o‘qituvchilarda metodik bilim, kasbiy kompetensiya, pedagogik mahorat va psixologik tayyorgarlikni shakllantirishning o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim metodlarini tanlash, dars jarayonini samarali tashkil etish hamda o‘quvchilarning bilishga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Maqolada nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish, refleksiv yondashuv va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish orqali o‘qituvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim pedagoglarini kasbiy faoliyatga tayyorlash tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, metodik tayyorgarlik, pedagogik kompetensiya, psixologik tayyorgarlik, kasbiy mahorat, individual yondashuv.

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi, pedagogik mahorati va metodik kompetensiyasiga qo‘yiladigan talablarni yanada kuchaytirmoqda. Chunki boshlang‘ich ta’lim bolaning keyingi intellektual, ma’naviy va ijtimoiy rivojlanishi uchun asos yaratadigan muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda bilim olishga qiziqish, mustaqil fikrlash, muloqot qilish, muammoli vaziyatlarni hal etish kabi muhim ko‘nikmalar shakllanadi. Ushbu jarayonning samaradorligi esa, avvalo, o‘qituvchining metodik va psixologik tayyorgarligiga bog‘liq.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisini metodik tayyorlash faqatgina dars o‘tish usullarini o‘rgatish bilan cheklanmaydi. U pedagogning o‘quv jarayonini rejalashtirish, ta’lim mazmunini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga moslashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash va ta’lim natijalarini baholash qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Shu sababli mazkur masalani pedagogik hamda psixologik jihatlarning o‘zaro bog‘liqligi asosida o‘rganish muhim ahamiyat kasb etadi[1].

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini metodik tayyorlashning pedagogik aspektlari, eng avvalo, ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, samarali metodlarni tanlash va o‘quvchilarning bilim faoliyatini boshqarish bilan belgilanadi. O‘qituvchi har bir darsning maqsadini aniq belgilashi, kutilayotgan natijalarni oldindan rejalashtirishi va o‘quvchilarning bilim darajasiga mos topshiriqlar ishlab chiqishi lozim[3].

Metodik tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismlaridan biri didaktik kompetensiyadir. Bu kompetensiya pedagogning ta’lim mazmunini tushunarli shaklda yetkazishi, nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan bog‘lashi hamda o‘quvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etish qobiliyatida namoyon bo‘ladi.

Masalan, boshlang‘ich sinfda matematika fanidan ko‘paytirish amalini o‘rgatishda o‘qituvchi faqat sonlarni yodlatish bilan cheklanmasligi kerak. U bolalarga kundalik hayotdan olingan vaziyatlarni taklif qilishi mumkin. Masalan, har bir qutida 4 tadan qalam bo‘lgan 3 ta quti mavjud bo‘lsa, jami qalamlar sonini aniqlash topshirig‘i orqali o‘quvchilar ko‘paytirish amalining mazmunini amaliy ravishda tushunadilar. Bunday yondashuv metodik tayyorgarlikning amaliy ahamiyatini ko‘rsatadi.

Metodik tayyorgarlikda interfaol ta’lim metodlaridan foydalanish ham muhim o‘rin tutadi. Jumladan, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Muammoli vaziyat”, “Baliq skeleti” kabi metodlar o‘quvchilarning fikrlash faolligini oshirishga yordam beradi. Masalan, ona tili darsida “Nima uchun kitob o‘qish kerak?” mavzusida muammoli savol berilishi o‘quvchilarni o‘z fikrlarini mustaqil ifodalashga, dalillar keltirishga va boshqalarning qarashlarini tinglashga undaydi.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlashning ikkinchi muhim yo‘nalishi psixologik tayyorgarlik hisoblanadi. Chunki kichik maktab yoshidagi bolalar o‘zlarining qiziqishlari, hissiy holati, idrok etish tezligi va individual qobiliyatlari bilan bir-biridan farq qiladi. O‘qituvchi ushbu xususiyatlarni hisobga olmasdan turib, barcha o‘quvchilarga bir xil talab va yondashuvni qo‘llasa, ta’lim samaradorligi pasayishi mumkin.

Masalan, bir o‘quvchi matematik masalalarni tez va mustaqil yechishi mumkin, boshqa bir o‘quvchi esa topshiriqni tushunish uchun ko‘rgazmali material yoki qo‘shimcha izohga ehtiyoj sezadi. Bunday vaziyatda pedagog birinchi o‘quvchiga murakkabroq topshiriq, ikkinchisiga esa bosqichma-bosqich bajariladigan mashqlar berishi maqsadga muvofiq. Bu differensial yondashuvning amaliy ko‘rinishidir.

Psixologik tayyorgarlikning yana bir muhim jihati pedagogik muloqot madaniyatidir. O‘qituvchining bolalar bilan samimiy munosabat o‘rnatishi, ularning fikrlarini hurmat qilishi, xatolarini kamsitmasdan tushuntirishi sog‘lom ta’lim muhitini shakllantiradi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun rag‘batlantirish muhim psixologik omil hisoblanadi. Masalan, o‘qituvchi topshiriqni noto‘g‘ri bajargan bolaga “Sen buni uddalay olmading” deyish o‘rniga, “Yaxshi harakat qilding, endi masalani boshqa usulda yechib ko‘ramiz” deb murojaat qilishi bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini saqlashga yordam beradi[1].

Shuningdek, pedagog o‘quvchilarning emotsional holatini kuzatish, ulardagi xavotir, tortinchoqlik yoki darsga qiziqmaslik sabablarini aniqlash ko‘nikmasiga ham ega bo‘lishi zarur. Buning uchun o‘qituvchi kuzatish, suhbat, individual topshiriqlar va pedagogik diagnostika usullaridan foydalanishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining kasbiy faoliyatida pedagogik va psixologik tayyorgarlik bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlardir. Metodik jihatdan puxta ishlab chiqilgan dars psixologik muhit hisobga olinmagan taqdirda kutilgan natijani bermasligi mumkin. Xuddi shuningdek, o‘quvchilar bilan yaxshi munosabat o‘rnatishning o‘zi ham ta’lim mazmunini samarali o‘zlashtirish uchun yetarli emas[5].

Masalan, o‘qituvchi tabiatshunoslik darsida o‘simliklarning o‘sishi mavzusini tushuntirayotganda o‘quvchilarga faqat darslikdagi ma’lumotlarni o‘qib bermasdan, urug‘ ekish, uning unishini kuzatish va natijalarni kundalikka qayd etish vazifasini berishi mumkin. Bunda metodik jihatdan amaliy ta’lim tashkil etiladi, psixologik jihatdan esa bolalarning qiziquvchanligi, kuzatuvchanligi va mustaqil faoliyati rivojlantiriladi.

O'qituvchilarning metodik tayyorgarligini rivojlantirishda pedagogik amaliyot, seminar-treninglar, mahorat darslari va o‘zaro tajriba almashish mashg‘ulotlari muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, yosh pedagoglarning tajribali o‘qituvchilar darslarini kuzatishi, dars tahlilida ishtirok etishi va mustaqil mashg‘ulotlar o‘tkazishi nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalarga aylantirish imkonini beradi[4].

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar ham metodik tayyorgarlikning zamonaviy vositasiga aylanmoqda. Elektron taqdimotlar, interaktiv topshiriqlar, ta’limiy videolar va raqamli testlardan oqilona foydalanish darslarning mazmunini boyitadi. Biroq texnologiyadan foydalanish darsning asosiy maqsadiga xizmat qilishi, o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va psixologik ehtiyojlariga mos bo‘lishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini metodik tayyorlash pedagogik bilimlar, psixologik kompetensiyalar va amaliy kasbiy ko‘nikmalarning yaxlit tizimini shakllantirishni talab etadi. O‘qituvchining metodik mahorati ta’lim jarayonini to‘g‘ri tashkil etishda namoyon bo‘lsa, uning psixologik tayyorgarligi har bir bolaning individual imkoniyatlarini anglash va rivojlantirishda muhim o‘rin egallaydi.

Mazkur tayyorgarlikni takomillashtirish uchun pedagogik amaliyotning mazmunini boyitish, individual yondashuvni kuchaytirish, innovatsion metodlardan foydalanish hamda bo‘lajak o‘qituvchilarda refleksiv faoliyatni rivojlantirish zarur. Eng muhimi, zamonaviy boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki bolaning qobiliyatlarini kashf etuvchi, uning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi va ta’limga bo‘lgan qiziqishini shakllantiruvchi pedagog bo‘lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.X. va boshqalar. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi va metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2024. – 304 b.

2. Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent: Fan, 2026. – 163 b.

3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. – Toshkent: Tafakkur bo‘stoni, 2021. – 160 b.

4. Xaydarov F.I., Xalilova N.I. Psixologiya fanlarini o‘qitish metodikasi. – Toshkent, 2026. – 176 b.

5. Raximqulova M.B. Malaka oshirish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining uzluksiz kasbiy kompetentligini takomillashtirish // Xalq ta’limi. – 2021. – 6-son (maxsus). – B. 79–83.